

pravnik, ni učenjak. Nije nam ostavio kodekse za ta područja života, pre-pustio je to ljudima. Ostavio nam je zakon kojim mora biti prožeta i poli-tika, i ekonomija, i pravni odnosi, i svaka djelatnost ljudska, a to je zakon ljubavi. U ime ljubavi nije zaniijekao ni istinu ni pravdu, ni ljudska pra-va, ni ljudsko dostojanstvo, ali je ispred svega stavio ljubav. »Po tome će svijet znati da ste moji učenici, ako se budete ljubili među sobom... Ljubite i neprijatelje svoje... Oprosti bližnjemu ako treba i sedamdeset puta sedam na dan...« Vrhunac zakona ljubavi jest u tome što je Krist poistovjetio čovjeka kojega moramo ljubiti sa samim sobom: »Što ste učinili jednome od onih malenih meni ste učinili«. »Bio sam gladan... že-dan... gol... u tamnici... i vi ste me nahranili, napojili, zaodjeli... pohodili.«

Mi smo napredno stoljeće, mi letimo na Mjesec, mi smo stoljeće elektron-skih mozgova... To je veoma dobro. Ali, »na koncu života bit ćemo suđe-ni po mjeri ljubavi« (Sv. Ivan od Križa).

VELIKI EKUMENISTI U DIJALOGU ISTOK-ZAPAD

Jerko Barišić

»Kada povjesničar u 2000. godini bude pisao povijest Crkve 20. stoljeća i o njoj bude rekao da je to bio vijek ekumenizma, tada će među muževe koji su stva-rali tu povijest ubrojiti Ivana XXIII, Pavla VI i Atenagoru I.«¹ I doista, sva su trojica od reda veliki pobornici sjedinjenja svih kršćana, na osobit pak način sjedinjenja katoličke i pravoslavne Crkve. Pojavili su se zajedno na pozornici kršćanstva u ovoj saborskoj ekumenskoj eri na čelu Crkava Zapada i Istoka.

IVAN XXIII

Bio je idealno ekumenski usmjeren. Već po naravi dobar, koncilijantan, sposo-ban da se svakome otvori svojom jednostavnošću, iskrenošću, ljubavlju. Posje-dovao je doista »ekumensku karizmu«² Ekumensku širinu i formaciju stekao je osobito za svog dugogodišnjeg službovanja na Istoku. Dubokom intuicijom shvatio je tada sve probleme razjedinjenosti. Postavši papom otvorio je vrata Katoličke Crkve ekumenizmu te postao »otac katoličkog ekumenizma«. Godine 1960. osnovao je Sekretarijat za sjedinjenje kršćana.³ Sazvavši Sabor 1962. inau-gurirao je »ekumensko proljeće«.⁴ Na Sabor je pozvao i nekatolike kao promat-rače. Nova ekumenska klima našla je u njemu »svog inspiratora, pokretača te najotvorenijeg i najspremnijeg tumača«.⁵ Konačno, sjedinjenju kršćana prinio je svoju patnju i svoj život.⁶

¹ Franz Hummer, *Orthodoxie und Zweites Vatikanum*, Herder, Wien 1966, str. 34.

² Janez Vodopivec, *Ekumenizam je ipak počeo*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1968, str. 22.

³ Motuproprijem »*Superno Dei nutu*« na Duhove 5. VI 1960.

⁴ Usp. Agostino Bea, *Ecumenismo nel Concilio*, Bompiani, Milano 1968, str. 25.

⁵ Aristide Brunello, *Le chiese orientali e l'unità*, Editrice Massimo, Milano 1966, str. 530.

⁶ Usp. Panagiotis Kizeridis, *Il dialogo tra le Chiese Ortodossa e Cattolica dal 1920 fino all'abolizione delle reciproche scomuniche (7 dicembre 1965)*, DETS-editore, Roma 1966, str. 62, i 64.

Što se pak posebno tiče dijaloga Istok — Zapad, može se bez kolebanja konstatirati da ga je Ivan XXIII započeo i odigrao u njemu presudnu ulogu. Opisujući početke ekumenskog kretanja u katolika i pravoslavaca napisao je u jednom članku kardinal König: »Tada je Bog pozvao dva čovjeka u svojoj Crkvi, koji su shvatili njegovu molitvu te njegovu volju k jedinstvu primili kao obavezu.«⁷ Ivan XXIII bio je za to, prema izvaji patrijarha Atenagore, doista »čovjek poslan od Boga.«⁸ »Malo se je papa uselo na Petrovu katedru s tako širokim iskustvom i poznavanjem kršćanskog Istoka kao Ivan XXIII.«⁹ U svojoj prvoj radio-poruci, samo dan poslije svog izbora, rekao je: »S jednakim očinskim osjećajem grlimo istočnu Crkvu kao i zapadnu.«¹⁰ To je uostalom i preobilno dokazao svojim kratkim pontifikatom. Serija spisa, fakata, promjena i mjera, poziva i apela, nije mogla ne izazvati povoljan odjek na cijelom Orijentu.¹¹ Svakako »ustopava potpunog zajedništva između istočnih Crkava i Katoličke Crkve bila je i uvijek ostala njegova osnovna preokupacija.«¹²

PAVAO VI

Ekumenski duh i djelo Ivana XXIII nastavio je i dalje razvija njegov nasljednik Pavao VI. U radio-poruci 22. VI 1963, dan poslije svog izbora, rekao je novi papa potpuno usvajajući Ivanov ekumenski program: »Konačno, naša papinska zadaća bit će svim žarom nastojati, da se ne prekine onaj veliki pothvat koji je započeo naš prethodnik najradosnijom nadom i pod sretnim znamenjem; naime da se vruća želja Božanskog Otkupitelja: da svi budu jedno, napokon ispuni, što svi toliko očekuju... Stoga ponovna uspostava kršćanskog jedinstva, koje je našalost izgubljeno prošlih stoljeća, zaokupit će potpuno također i naše misli i naše molitve.«¹³ A u homiliji prigodom svog krunjenja 30. VI 1963. govoreći o sjedinjenju izjavio je: »S uzbuđenjem nasljeđujemo na ovoj točki baštinu našega nezaboravnog predšasnika pape Ivana XXIII, koji je, pod nadahnućem Duha, učinio da se rode na ovom polju goleme nade, što mi smatramo za dužnost i čast ne iznevjeriti.«¹⁴ Svoj osobni stav prema ekumenskom pitanju formulirao je Pavao VI u govoru održanom 28. IV 1967. na audijenciji danoj kompletnom Sekretarijatu za sjedinjenje kršćana ovako: »Ekumensko pitanje postavljeno je od Rima u svoj svojoj važnosti, svojoj širini, svojim bezbrojnim implikacijama doktrinalnim i praktičnim. Ono nije promatrano pogledom uzgrednim i prolaznim, ono je postalo objekt permanentnog interesa, sistematskog studija, neprekidne ljubavi, i ono ostaje takvim, po liniji koja sad označava program naše apostolske službe. Koncil nas na to obavezuje i pokazuje put.«¹⁵ U betlehemskoj alokuciji 6. I 1964 Pavao VI je lapidarno precizirao narav ekumenskog dijaloga: »Moramo reći da takav rezultat ne može biti postignut na štetu istina vjere. Mi ne smijemo biti nevjerni ovoj baštini Kristovoj; nije ona naša već njegova; mi nismo nego njezini čuvari i tumači. Ali, ponovimo to još jedanput, mi smo spremni uzeti u razmatranje svako razumno sredstvo koje je sposobno poravnati putove dijaloga, u poštovanju i ljubavi, u vidu budućeg susreta, — a Bog dao da je blizu — s kršćanskom braćom koja su još odijeljena od nas.«¹⁶ To bi bio ekumenski profil Pavla VI. A ključni potezi što ih je učinio u ovom pravcu jesu svakako nastavak i zaključenje drugog Vatikanskog Sabora te promulgacija dekreta o ekumenizmu. Takav stav prema ekumenskom problemu općenito pokazao je Pavao VI na poseban način u odnosima s Istokom. S Pavlom VI započinje novi period

⁷ Die Presse 25. III 1966.

⁸ Prigodom njegova izbora za papu.

⁹ Aristide Brunello, nav. dj., str. 530.

¹⁰ AAS 50, 1958, 839.

¹¹ Usp. Aristide Brunello, nav. dj., str. 530.

¹² C. — J. Dumont, Rim — Carigrad — Moskva, Svesci, Zagreb, 2, 1967, 21.

¹³ AAS 55, 1963, 573—574.

¹⁴ AAS 55, 1963, 622.

¹⁵ Irénikon, Chevetogne, 2, 1967, 264.

¹⁶ Michele Maccarrone, *Il pellegrinaggio di Paolo VI in Terra Santa*, Libreria Editrice Vaticana 1964, str. 101.

dijaloga Istok — Zapad. To se je praktično ispoljilo već u senzacionalnom govoru što ga je 18. VIII 1963. održao u istočnom samostanu u Grottaferrata. U njemu je na do tada neuobičajen način »razvio ideju dubokog iako nesavršenog zajedništva između Crkve Zapada s Istočnim Crkvama, u koje je uključio i katoličke zajednice i rastavljene pravoslavne Crkve«. ¹⁷ Rekao je da »Crkve istoka koje imaju s nama isto krštenje, istu temeljnu vjeru, posjeduju valjanu hijerarhiju i sakramente djelotvorne milošću«. ¹⁸ Za približavanje katoličke i istočnih Crkava važna je, iako indirektno, i promulgacija dekreta o Istočnim Crkvama. ¹⁹ U striknom pak dijalogu Istok — Zapad najznačajnija su mu djela ukinuće ekskomunikacije iz 1054. te trostruki sastanak s Atenagorom u Jeruzalemu, Carigradu i Rimu. Dijalog što ga Pavao VI vodi s istočnim Crkvama neprestano se pojačava, produbljuje i proširuje. I ekumenska riječ Pavla VI u dijalogu Istok — Zapad nije još nipošto dorečena.

ATENAGORA I

Treći protagonist suvremenog ekumenizma jest carigradski patrijarh Atenagora I. Svojom veličanstvenom figurom poput starozavjetnih patrijarha postaje korifej današnjeg ekumenskog gibanja. On je »prvoborac i pionir kršćanskog jedinstva«, ²⁰ »ekumenski promotor«, ²¹ »neumorni apostol kršćanskog sjedinjenja«, ²² prorok i vizionar budućeg jedinstva svih kršćana, zaista možda najveći ekumenist našega vremena. Sjedinjenje kršćana — za njega je teška zapovijed Kristova i imperativ vremena, a njegova gotovo fiks-ideja. Na ekumensku scenu aktivno je stupio već zarana, još 1919. kao tajnik grčkog Svetog Sinoda, i na njoj će igrati odlučnu ulogu. Za tu ulogu Atenagora ima i potrebne kvalifikacije. Naravno otvoren i pristupačan, širokog karaktera i profinjene intuicije, zatim visoka naobrazba, poznavanje stranih jezika posjedovanje kulture Istoka i Zapada, studij i službovanje po cijelome svijetu, te brojni kontakti s ostalim kršćanima — sve je to formiralo njegovu ekumensku fizionomiju.

Njegov ekumenski rad je mnogostruk, u svim pravcima, prema svim kršćanima. Najprije, razumije se, u pravoslavlju. Tu ne samo da zauzima prvenstvo časti nego je on svojim ogromnim utjecajem i stvarno duhovni vođa i animator čitavog pravoslavlja. On ga je povezao te izveo iz višestoljetne izolacije. Atenagora je organizirao panortodoksne konferencije na kojima je po prvi put okupio cijelo pravoslavlje. a uskoro priprema i panortodokсни Sinod. Aktivirao je i stare istočne Crkve te ih povezao s pravoslavcima. Stvorio je plan za sjedinjenje starih istočnih Crkava i pravoslavnih Crkava. Ali moralni ugled i utjecaj ovog patrijarha pruža se daleko preko granica njegove jurisdikcije i uopće pravoslavnog svijeta. Njegovo ekumensko djelovanje ide i prema ostalim kršćanima. On stupa u Ekumensko Vijeće Crkava i druge pravoslavne Crkve potiče da u nj stupe. Suraduje s anglikancima, protestantima, starokatolicima. Zamišliao je pankršćanski samit s napom na čelu u Jeruzalemu 1964. Nastoji da i katolička Crkva stupi u Ekumensko Vijeće Crkava. Doista »otac ekumenskog dijaloga«. ²³

Posebno je važan njegov ekumenski stav prema katoličkoj Crkvi. Pravoslavnu i katoličku Crkvu naziva »sestrama« koje imaju isto evanđelje, tradiciju, vjeru i sakramente, mučenike i svece. Postojeće razlike moraju poravnati teolozi. Detaljno je izradio projekt za sjedinjenje katoličke i pravoslavne Crkve. U dijalogu ljubavi s katoličkom Crkvom daleko prednjači ostalim pravoslavnim Crkvama a zalaže se da što prije započne i teološki dijalog između dviju Crkava. Uopće još je nemoguće procijeniti Atenagorine zasluge u dijalogu Istok — Zapad.

¹⁷ Janez Vodopivec, nav. dj., str. 43.

¹⁸ CC 52, 1963, 580—583.

¹⁹ 21. XI 1964. *Orientalium Ecclesiarum*, AAS 57, 1965. 76—89.

²⁰ Franz Hummer, nav. dj., str. 140.

²¹ Franz Hummer, nav. dj., str. 24.

²² DeJaive G., *La rencontre du Patriarche Athénagoras et de S. S. Paul VI.*, Nouvelle Revue Théologique, Louvain, 1, 1968, 79.

²³ Panagiotis Kizeridis, nav. dj., posveta.